ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ
імені Митрополита Київського і всієї України,
Предстоятеля Української Православної Церкви Блаженнішого Володимира
Міжрегіональної Академії управління персоналом

ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК "МЕЖИБІЖ"

ХМЕЛЬНИЦЬКЕ РЕГІОНАЛЬНЕ СУСПІЛЬНО-КУЛЬТУРНЕ ТОВАРИСТВО "ПЕРЕСЕЛЕНЦІ"

Збереження національної ідеї та національної самосвідомості українського народу в контексті трагічних подій XX століття
(до 65-х роковин операції "Вісла")

ЗБІРКА НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск VI

Хмельницький – 2013

спричиненої голодом. На рівні підсвідомості вони бояться знову побачити ці тоненькі ручки та ніжки з опухшим від голоду животом. Саме це покоління навчило нас цінувати хліб, цінувати кожну крихту, яку нам дав Бог, саме вони, бояться будь-яких розмов про неурожай.

Наш народ пережив три голодомори і ці страшні події назавжди залишились в пам'яті людей, виховали у них злість, недовіру, страх та загострило "звірині інстинкти". І не приведи Господь нам знову пережити це, хоча, звернувши увагу на теперішню ситуацію в країні, немає гарантії того, що в скорому часі, дехто з людей все ж таки буде голодувати, не через нестачу продуктів в країні, а через те, що не зможе дозволити собі їх купити.

Список використаних джерел та літератури:

1. Афанасьєва В. Г., Смірнова Г. Л. Урок дає історія. - М. : Поліздат., 1989 р.
2. Субтельний Орест. Історія України. - ДО. : Либідь, 1994 р.

Л. М. Гундерук,
кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології та соціально-гуманітарних
дисциплін Хмельницького інституту МАУП
(м. Хмельницький)
В. О. Юшкевич,
старший викладач кафедри психології та соціально-гуманітарних
дисциплін Хмельницького інституту МАУП
(м. Хмельницький)

ДЕМОРАЛІЗУЮЧЕ ЗНАЧЕННЯ ГОЛОДОМОРУ 1946-1947 РОКІВ

Відбудова та розвиток господарства України у повоєнні роки відбувалися в умовах, коли переважна більшість українських земель опинилися у межах однієї держави. Переживши страхіття війни, заплативши за перемогу над загарбниками надзвичайно високу ціну, українці, як й інші народи СРСР, сподівалися на докорінні зміни в суспільстві, насамперед на припинення репресій та поліпшення матеріальних умов життя. Однак їх надії не справдилися. Головною метою тоталітарного комуністичного режиму було прагнення до якнайшвидшого відновлення та зміцнення своїх позицій усередині країни та на міжнародній арені, незважаючи на ціну.

Україна під час Другої світової війни зазнала більше руйнувань, ніж будь-яка інша європейська країна. Відступаючи з України, нацисти, як і більшовики у 1941 р., вдавалися до тактики "спаленої землі", тобто знищували за собою все, що б міг використати противник. Як наслідок, загальна сума збитків, яких зазнали населення й господарство України, становила понад 40%

національного багатства. На руїни було перетворено 720 міст та 28000 сіл України, 16,5 тисяч промислових підприємств, 18000 лікувальних установ, 33000 навчальних і науково-дослідних закладів, 19000 бібліотек, понад 30000 колгоспів, радгоспів, МТС. 10 млн. осіб залишилися без даху над головою. Проте найстрашнішими були людські втрати, які в Україні становили 8 млн. осіб, загальні демографічні втрати – понад 14 млн. осіб.

Економічне становище українських земель значно ускладнювалося тим, що на початку війни відбувалася масова евакуація на Схід заводів, робітників та інженерів. Всього за межі республіки було вивезено майже 1 тисячу заводів, 30212 тракторів, майже все обладнання з українських електростанцій, більше 6 млн. голів худоби, 1,6 млн. тон шкур, хутра тощо. Крім того, з України евакуювали понад 4 млн. людей. У Донбасі було затоплено усі шахти, знищено промислові об'єкти Дніпрельстану, всі 54 домни, висаджено у повітря мости, зруйновано залізниці, телеграфні лінії тощо. З усього, що було евакуйовано під час війни з України, поверталася незначна частина. За вивезене майно Україна не отримала жодної компенсації. Натомість за нове обладнання, яке надходило в Україну після війни, доводилось платити з власного бюджету.

Завдяки героїчним зусиллям українського народу вдалося досягти значних успіхів у відбудові зруйнованого війною господарства. Щоправда, відбудова промисловості здійснювалася однобоко. Як і раніше, випереджальними темпами розвивалися галузі важкої промисловості, хронічно відставала харчова та легка промисловість. Усього до травня 1945 року було відбудовано і введено в дію майже 3 тисячі великих промислових підприємств України, що становило майже третину довоєнних виробничих потужностей. Серед них Дніпрогес, заводи "Запоріжсталь", "Азовсталь", машинобудівні заводи Києва, Харкова, введено в дію газопровід Дашава - Київ. На кінець 1950 р. більше, ніж до війни, видобували залізної руди, виробляли прокату чорних металів, продукції машинобудування, електроенергії, цементу тощо.

Особливо складним у повоєнний період було становище сільського господарства, яке внаслідок війни та колективної системи господарювання повністю деградувало. Хронічно не вистачало техніки, ремонту, тяглової худоби, насіння, робочих рук. Вироблена колгоспами продукція фактично, вилучалася державою методом продрозкладки. Оплата праці сільських виробників була символічною, а існували вони, в основному, за рахунок присадибних ділянок.

Село не забезпечувалося пенсіями. Більшість колгоспників не мали паспортів і без особливого дозволу не могли залишити села.

Катастрофу сільського господарства України довершила жорстока посуха, яка знищила врожай у південних областях республіки. Почався голод 1946-1947 рр., який охопив значну територію, де проживали мільйони людей.

За найскромнішими підрахунками, понад 1 млн. осіб загинуло. Траплялися випадки людоїдства.

Наслідки війни, посуха, котра охопила Центральне Чорноземелля Росії, Молдавію та Україну, а також спустошення більшості зернових районів країни насильницькою політикою державних заготівель привели до чергового радянського голодомору, кульмінаційний момент якого припав на 1947 рік.

Третій Голодомор в Україні був одразу після завершення Другої світової війни. Як зазначає П. Ебергардт, доктор географічних наук, професор Інституту географії та територіального управління імені С. Лєщинського Польської Академії Наук, - його причина – неврожай, викликаний поганими погодними умовами. Трагедія 1946-1947 років була невідомою історикам у світі аж до перелому 80-х та 90-х років. Інформацію приховували, а писати про це в УРСР не дозволяли. Лише невеликі згадки з'явилися в українських еміграційних публікаціях, однак не було відомо ні кількості жертв, ні масштабу цього голодомору.

Урожай зернових 1946 року був надзвичайно низьким. У середньому в Україні зібрали тоді 3,8 центнера зерна з гектара. Ситуацію ускладнювали також низькі врожаї картоплі й овочів. Неврожай, однак, не змінив планів закупівлі зерна, яких суворо дотримувалися. 1946 року за кордон вивезли 1,7 мільйона тонн, натомість 1947-го – 0,8 мільйона тонн зерна. Експортували здебільшого до Чехословаччини, Польщі, Болгарії, оскільки йшлося про підтримку прокомуністичних режимів.

Тогочасний перший секретар партії М. Хрущов звернувся безпосередньо до Й. Сталіна з проханням про підтримку та забезпечення продовольством. Україна допомоги не отримала, а роздратований порушенням цієї справи Й. Сталін усунув М. Хрущова з посади. Новим секретарем Компартії України став Л. Каганович, який уже не звертався по допомогу до Москви. Колгоспники залишилися без засобів для існування.

Точно визначити кількість жертв голоду 1946-1947 років є складним. Найвірогіднішими є підрахунки Ю. Шаповала, представлені на конференції 27 квітня 1997 року. За оцінкою автора, внаслідок цієї останньої у XX столітті катастрофи голоду в Європі втратили життя 808 тисяч жителів України. У наведеному аналізі не враховано роки Другої світової війни та складний післяреволюційний період. Багато фактів і документів свідчить про те, що тоді були голодомори, хоч і менш масштабні, які іноді охоплювали по декілька сотень тисяч осіб.

У Росії на травень 1947 р. зареєстровано 507700 осіб хворих на аліментарну дистрофію, з яких померло 70600 осіб. На 10 квітня 1947 р. в Україні із 819000 хворих дистрофією померло 32000 осіб. На той же час у Молдавії зареєстровано 300000 хворих дистрофією, з яких померло більше

36000.

У даних умовах держава стала надавати обмежену продовольчу та медичну допомогу голодному населенню. Тим більше, що ще з років війни СРСР отримував міжнародну гуманітарну допомогу. Зокрема, тільки для України станом на 1 липня 1947 р. по лінії ЮНРРА було відвантажено 91994 тонни м'ясопродуктів, 39218 тонн рибопродуктів, 21912 тонн тваринних жирів і ін. Разом з тим ця допомога не завжди повністю і своєчасно доходила за призначенням.

Починаючи з воєнних років, СРСР отримував допомогу як жертвам війни також по лінії Червоного Хреста і Червоного Півмісяця від американського, Датського, Канадського, Шведського Червоного Хреста, Іранського Червоного Лева і Сонця, Швейцарського Комітету допомоги дітям, які постраждали від війни і т. п. А в 1947 р., саме в пік загострення продовольчої проблеми, з ідеологічних мотивів радянський уряд відмовляється від подібної допомоги [5, с. 49], ускладнюючи й без того трагічну ситуацію, особливо на селі.

Радянський Союз сам володів значними хлібними запасами. Однак дозвіл на використання частини резервів був даний лише в другій половині березня 1947 р. Ця допомога була запізнілою і недостатньою, незважаючи на своєчасність повідомлень із республік про біду, котра насувалася. Розподіл проводився з порушенням законності. В західних районах України, Білорусії і Молдавії, котрі не були охоплені колгоспами, голодних селян, примушували записуватися до колгоспів [1].

Споживча кооперація розгорнула роботу по організації сільських пунктів харчування для нужденного населення. Станом на 1 березня 1947 р. в Україні організовано 4036 таких їдалень, в котрих харчувалося 423300 голодних селян. [3]. Однак, самі харчувальні пункти не отримували необхідних продуктів, працювали погано, з великими перебоями. Особи, які не мали можливості заплатити за обід і 200 гр. хліба, приречені часто йти з харчувального пункту ні з чим [4]. Посильну допомогу надавав медичний персонал республік. Створювались додаткові лікарні. Розширювалась кількість ліжко-місць. У селах активно працювали санітарно-епідемічні загони. Проте катастрофічно не вистачало ліжок, медикаментів, кваліфікованого медичного персоналу, транспорту, продуктів харчування. В окремих лікарнях хворі не отримували хліба протягом 3-4 днів [4]. Прохання лікарів про надання всебічної допомоги хворим залишались без уваги.

Не можна сказати, що з боку держави не вживались заходи по боротьбі з голодом, у котрий вона сама втягнула близько 100 млн. осіб. Однак, ця допомога була недостатньою, несвоєчасною і малоефективною. В результаті від голоду і викликаних ним хвороб загинуло близько 2 млн. осіб.

Подані факти вказують на те, що перша половина XX століття для населення українських земель була трагічним і драматичним періодом, результати якого мали не лише демографічний вимір. Не можна тут оминути психологічних наслідків, які мали визначальний вплив на українську спільноту. Жителі країни, принаймні тричі приречені владою власної держави на голод, були настільки перелякані й упокорені, що будь-який опір проти тоталітарної влади ставав нереальним.

Отже, шляхом голодоморів комуністична влада розчистила собі фундамент для побудови нового суспільно-економічного ладу, опертого на страх та поневолення, що має назву геноцид нації.

Список використаних джерел та літератури:

1. Буковина: історичний нарис. – Чернівці: Зелена Буковина, 1998. – 416 с. 2. Веселова О. М., Марочко В. І., Мовчан О. М. Голодомори в Україні, 1921-1923, 1932-1933, 1946-1947 : злочини проти народу. – Київ-Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 2000. – 274 с. 3. Голод в Україні. 1946-1947. Документи і матеріали. – Київ-Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 1996. – 375 с. 4. Зима В. Ф. Голод в России в 1946-1947 гг. // Отечественная история. -1993. - № 1. - С. 34-52. 5. Зима В. Последний советский голод // Голод 1946-1947 років в Україні: причини і наслідки: Міжнар. наук. конф. (Київ, 27 трав. 1997 р.) – Київ-Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 1998. – 208 с.

Л. І. Даценко,
викладач Хмельницького політехнічного коледжу

ДЛЯ ТИХ, ХТО БУДЕ ЖИТИ… (ДО РІЧНИЦІ ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РР.)

Голод - це не тільки смерть, а й суцільна духовна руїна,
загибель здорової народної моралі, втрата ідеалів,
занепад культури, рідної мови, традицій.
Це глибоке потрясіння для українського народу,
тяжкі наслідки якого ми відчуваємо і по сьогодні [1].
М. Руцький

Багатовікова історія українського народу - це насамперед літопис великомученика, на долю якого випало досить лиха. Майже кожне століття позначене голодними роками, епідеміями, спустошливими війнами, чужоземними навалами. Проте найбільших втрат зазнала Україна саме у XX столітті, в якому українській народ тричі пережив страшні роки голодоморів: 1921-1922, 1932-1933, 1946-1947, які забрали життя 12 млн. людей. Україна понесла неймовірні національні втрати, знищено було цілі пласти національної культури і духовності [2].

Найжахливішим злочином тоталітарної системи проти народу став

В. В. Галатир
22 січня 1919 р.: РЕКОНСТРУКЦІЯ ПОДІЇ…….. 57

О. О. Гончар
КНИГА-МЕМОРІАЛ "ВІНОК БЕЗСМЕРТЯ" ПРО ЖАХЛИВУ ЗЛОЧИННІСТЬ НІМЕЦЬКО-ФАШИСТСЬКИХ ЗАГАРБНИКІВ НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ…… 60

М. П. Горин
СТРУКТУРА ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ КАРНИХ УСТАНОВ ДЛЯ РАДЯНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ НА ТЕРИТОРІЇ ПОДІЛЛЯ ТА ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ВОЛИНІ В ПЕРІОД 1941-1944 РР……..…. 65

О. П. Григоренко
АНТИРЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ В 1941-1991 РОКАХ……..... 73

Ю. В. Гринькова
МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РР……. 81

Л. М. Гундерук, В. О. Юшкевич
ДЕМОРАЛІЗУЮЧЕ ЗНАЧЕННЯ ГОЛОДОМОРУ 1946-1947 РОКІВ……. 83

Л. І. Даценко
ДЛЯ ТИХ, ХТО БУДЕ ЖИТИ… (ДО РІЧНИЦІ ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РР.)……..… 87

Я. Л. Діденко, Л. О. Абашіна
ГОЛОДОМОР 1932-1933 РОКІВ НА ЧИГИРИНЩИНІ…….. 91

В. Д. Коцюк, Н. В. Бабій
УКРАЇНСЬКИЙ КОЛАБОРАЦІОНІЗМ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ……..…….. 99

Н. В. Кукса
ГОЛОДОМОР НА ЧИГИРИНЩИНІ ЗА ДОКУМЕНТАМИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА СВІДЧЕННЯМИ ОЧЕВИДЦІВ…… 105